

Pandemi Döneminde Çalışan Anne Olmak: Metaforlar Üzerinden Bir Değerlendirme

Being a Working Mother in a Pandemic Period: An Evaluation Through Metaphors

Esra Kızıloğlu

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü
Selçuk Üniversitesi
Orcid No: 0000-0001-6005-8755 / esraciftci@selcuk.edu.tr

Özet

Bu çalışmanın amacı çalışan annelerin Covid-19 pandemi sürecinde yaşadıklarının metaforlar üzerinden incelenmesidir. Çalışmada kadınların pandemi döneminde çalışan bir anne olmaya nasıl bir anlam yüklediklerini ortaya çıkarmak amacıyla nitel araştırma desenlerinden olgu bilim seçilmiştir. Araştırma kapsamında Türkiye geleni 110 çalışan anneden "Pandemi döneminde çalışan anne olmak/olmaya... gibidir/benzer; Çünkü" şeklinde verilen cümleyi bir metafor kullanarak tamamlamaları ve nedenini açıklamaları istenmiştir. Araştırma verileri analiz edilirken içerik analizi ve betimsel analiz yöntemlerinden faydalanılmış ve analiz sonucunda pandemi döneminde anne olmaya ilişkin 50 temaya ait metafor belirlenmiştir. Daha sonra bu metaforlar farklı beş kategoriye ayrılmış ve katılımcıların görüşleri yorumlanmıştır. Çalışma da katılımcılar tarafından en çok kullanılan metaforlar ise "Robot", "Süper kahraman" ve "Ahtapot" olmuştur

Anahtar kelimeler: Çalışan Kadın, Anne, Pandemi, Covid-19, Metafor, Nitel Analiz

Abstract

The aim of this study is to examine the experiences of working mothers during the covid-19 pandemic process through metaphors. In the study, phenomenology was chosen from qualitative research designs in order to reveal what kind of meaning women attribute to being a working mother during the pandemic period. Within the scope of the research, 110 working mothers who came to Turkey were asked to complete the sentence "It is like/similar to being/being a working mother during the pandemic period; Because....." using a metaphor and explaining the reason. While analyzing the research data, content analysis and descriptive analysis methods were used, and as a result of the analysis, metaphors belonging to 50 themes related to being a mother during the pandemic period were determined. Then, the metaphors were divided into different five categories and the views of the participants were interpreted. The metaphors most used by the participants in the study were "robot", "superhero" and "octopus".

Keywords: Working Woman, Mother, Pandemic, Covid-19, Metaphor, Qualitative Analysis

1. Giriş

Covid-19 salgını ekonomik piyasaları dize getirmiş, ülkenin birçok yerinde okullar ve kreşlerle birlikte bazı kurumlar tamamen kapanma kararı almıştır. Salgın ile birçok çalışan ebeveynin çocukları, çevrimiçi öğrenime ve evde eğitime geçmiş ve böylece çalışan ebeveynler iş hayatını ve çocuk bakım sorumluluklarını aynı anda dengeleyerek evden çalışmak zorunda bırakılmıştır. Evde bakıcıları olan ebeveynler bile, bu süreçte evde kalma emirleri ve sosyal mesafe kuralları gereğince, çocuklarına 24 saat bakım sağlamak zorunda kalmışlardır [1].

Covid-19 salgını ile hayatımıza giren pandemi döneminden yoğun şekilde etkilenen gruplardan biri de çalışan anneler olmuştur. Çalışan anne kavramı kısaca çocuk sahibi olan kadının emek piyasasına katılmasıdır. Çalışma hayatında annelerin yer alması çocukların refah seviyesine ve aile bütçesine katkıda bulunmasının yanında, bir birey olan kadının kişisel ve mesleki anlamda tatmine ulaşmasını da yardımcı olmaktadır.

Günümüzde kadınların annelik ve çalışma hayatını bir arada yürütmesi toplumsal açıdan kabul görmüş olsa da yüklendikleri sorumluluk ve üzerlerindeki yoğun baskı birçok sorunla karşı karşıya kalmalarına neden olmaktadır. Özellikle Covid-19 krizi ile birlikte yaşanan pandemi koşullarının uzaktan eğitim ve uzaktan çalışma gibi yeni uygulamalar getirmesi kadının evdeki iş yükünü artırmış hem çalışma hayatı hem de ev ve çocuklara ait rolleri bir arada yürütmesine neden olmuştur. Bu nedenle bu çalışma çalışan annelerin Covid-19 pandemi sürecinde yaşadıklarının metaforlar üzerinden incelenmesini amaçlamaktadır. Nitel araştırmaların insanların hayatlarını nasıl anlamlandırdıklarıyla ilgilenmesi ve insanların deneyimledikleri şeyleri nasıl yorumladıklarını tarif etmesi amacıyla yapıyor olması bu çalışmanın da temel amacına hizmet etmiş ve bu nedenle de nitel araştırma yöntem olarak tercih edilmiştir. Metaforların, bireylerin olgulara ait düşüncelerini ve yorumlamalarını eğlenceli ve zengin yollarla sunması nedeni ile de söz konusu araştırma için metafor analizi tercih edilmiştir. Covid-19 döneminde çalışan anneler üzerinde yapılmış bir araştırma olmaması bu çalışmanın özgün değerini ve literatüre katkısını ortaya koymaktadır.

2. Kavramsal Çerçeve

2.1. Annelik Olgusu

Annelik biyolojik olarak kadın bedenine sahip bireyin yaklaşık dokuz ay boyunca bedeninde taşıdığı, can verdiği, dünyaya getirdiği, beslediği ve büyüttüğü çocuklara sahip olması ile başlamaktadır. Ancak sadece bir çocuğu dünyaya getirmek anne olmanın temel koşullarından biri değildir. Annelik bakıma muhtaç olsun ya da olmasın bir canlıya maddi manevi olarak bakım hizmetinde bulunması ve yetiştirmesidir.

Annelik, sosyologların anne olmakla ilgili toplumsal beklentilere, deneyimlere ve yapılar atıfta bulunmak için kullandıkları bir kelimedir. Annelik teriminin kullanımı, bir bebek üretmenin (anne olma) biyolojik gerçeğini ve çocukların bakımıyla ilgili uygulamaları (annelik) konuya ilişkin kamusal ve kültürel normlardan ayırır. Diğer bir deyişle annelik, ailede ve işte cinsiyet farklılaşmasının ve hiyerarşinin yeniden üretilmesine katkıda bulunan sosyal bir kavramdır [2].

Anneliği tanımlayan pek çok yazar bulunmaktadır. Annelik kavramının tanımlarına ilişkin ortak temanın çocukları beslemek ve onlara bakmak ile ilgili sosyal uygulamalar olduğu görülmektedir. Bu nedenle annelik dinamik bir aktiviteyi ve sürekli gelişen ilişkileri içermektedir [3]. Gleen vd' ne göre annelik "*insanları beslemek ve onlara bakmakla ilgili sosyal olarak oluşturulmuş bir dizi etkinlik ve ilişkilerdir*" [4]. Ridgeway ve Correll 'e göre annelik ise cinsiyete ilişkin çıkarımlardan bağımsız olarak ayrı bir statüye sahiptir [5]. Annelik kadını ilişkilendirilir çünkü evrensel olarak annelik işini yapan kadınlardır. Annelik, özellikle önemlidir; çünkü insanların ilk olarak kimliklerini oluşturdukları ve toplumdaki yerlerini öğrendikleri ana araçtır [3].

Antropologlar uzun bir süredir anneliğin kültürün aktarımı, kişilerin gelişimi, akrabalık, aile ve hane halkının oluşumu ve toplumun yeniden üretimi konularında çok önemli olduğunu kabul etmişlerdir. Annelik konusunu irdeleyen çeşitli disiplinler içerisindeki tartışmalar, anneliği aralarında kültürel, psikolojik, evrimsel ve feminist olmak üzere çok çeşitli perspektiflerden araştırmaktadır. İster sembol ve hikâye ile idealize edilsin, ister bir hak, ayrıcalık veya sorumluluk olarak bahşedilsin, isterse de sosyal, kültürel ve psikolojik sonuçları açısından incelensin, anneler ve annelik konusu, güçlü fikirleri, güçlü duyguları ve yoğun bağlılıkları ortaya çıkaran bir olgudur [6].

1970'ler ve 1990'lar karşılaştırıldığında, anneliğin kadınların hayatındaki konumlarında önemli değişimler ortaya çıkmıştır. 1970'lerde anneler, çalışma hayatlarını askıya alma ve enerjilerini çocuk yetiştirmeye odaklama konusunda kendilerini kısıtlanmış hissetmişlerdir. Ancak aradan geçen yıllarda, ekonomik ve demografik değişime paralel olarak feminist söylemler ücretli emeğin, karşılıksız emeğin üzerindeki değerini güçlendirmeye yardım etmiştir. 1990'lara gelindiğinde, artan sayıda çalışan anne, çalışma hayatının içine yerleşmiştir. Böylece bu düşünceler, toplumsal cinsiyet, iş ve annelerin ve çocuklarının ihtiyaçları gibi konuları da içeren geniş bir teorik araştırmaya yol açmıştır [7].

Özellikle 19. yüzyıldan beri annelik, çoğu yetişkin kadın için birincil kimlik olarak kabul edilmektedir. Yani kadınlık ve annelik eşanlı kimlikler ve deneyim kategorileri olarak ele alınmaktadır. Yine de tüm kadınlar anne değildir ve besleme ve bakım işi olarak annelik, kaçınılmaz olarak kadınların münhasır alanı değildir [3].

Annelik hakkındaki tartışmalar genellikle ortak bir anlayışın temelini oluşturur. Toplumlar arasında annelerin idealize edilmiş versiyonları bulunmaktadır ve ne yapmaları ya da yapmamaları gerektiği çoğu zaman hazır ve kültürler arasında en azından temel hatlarıyla benzerdir. İster psikologlar tarafından tavsiye edilsin, isterse de dünyanın dört bir yanındaki sıradan insanlar tarafından öğrenilmiş olsun, “iyi bir anne” çocuklarının refahını ve gelişimini desteklemekte ve neredeyse her zaman sabırlı, koruyucu, besleyici ve cömert olmaktadır [6].

Anneliğin biyolojik üremenin bir sonucu olarak doğal ve evrensel bir süreç olması bilinen bir gerçektir. Ancak aynı zamanda tarihsel süreç içerisinde anneliğin tanımları ve uygulamaları değişim göstermiştir. Günümüzde anneliğin kadınlar için gebe kalma, hamile kalma, doğum yapma ve emzirme kapasitelerine sahip olmaları değil, çocuk yetiştirme ve büyütme gibi sürekli, talepkar faaliyetlerle meşgul olmaları üzerinde durulmaktadır [3].

Annelik, bir kadının sosyal kimliğidir. Kadın, kendisini anne olarak tanımladığında, anneleri içeren sosyal bir gruba katıldığında ve duygu, düşünce ve davranışlarını annelik kimliği altında şekillendirdiğinde bir anne olarak sosyal kimlik kazanmış olur. Anneler tek bir kimliğe sahip değildir. Bir anne etnik, dini ve sınıfsal kimliklere sahip olmakla birlikte, bir eş, evlat ve çalışan kimliğine de sahip olabilir. Çalışma hayatına katılan anneler için ise ayrıca meslekleri gereği doktor, mühendis, öğretmen, işçi, asistan, muhasebeci gibi yeni kimlik ve roller bulunmaktadır [8].

2.2. Çalışma Hayatında Anne Olmak

Çalışan anne olma ideolojisi, annelerin eğitim seviyesindeki artış ve toplumlar tarafından cinsiyet eşitliğinde alınan yol neticesinde 1960’lardan sonra baskın olmuştur [8]. Çalışan anne kısaca “*çocuk sahibi olan kadının emek piyasasına katılmasıdır*”. Schwartz’ a göre çalışan annenin süreci hamilelik dönemiyle başlamakta olup, hamilelik ve süt izinleri, çocuk bakımı ve çocukların eğitim dönemini kapsayan oldukça yorucu ve zaman alıcı bir dönemi kapsamaktadır [9]. Kılıç, çalışan annelik kavramının feminist hareketler, sosyal politikalar ve çalışma hayatına ilişkin düzenlemeler neticesinde bir dönüşüm yaşadığını söylemektedir. Sanayileşme ile istihdama katılan kadınlar bu dönemde yoksulluk ve açlık korkusuyla küçük çocuklarını evde bırakarak işe gitmiş, doğumdan hemen sonra işe başlamış ve emzikli çocuklarına gereken emzirme faaliyetlerini sağlayamadan çalışma hayatında yer almıştır. Bu dönemde annelik kadınların sadece çalışan veya işçi kimliğine sahip olduğu düşüncesiyle değersizleştirilmiştir [8].

Çalışan anne, kariyerini çocuk yetiştirme sorumluluğuyla birleştirme becerisine sahip kadın olarak tanımlanabilir. Özellikle de evi ve işi arasında denge kurabilme şansına sahip olan çalışan bir anne, bir işin veya kariyerin sağladığı fırsatlardan memnuniyet duymaktadır. Çalışan bir anne toplumun yararlı bir üyesini yetiştirme yeteneğini geliştirir ve aynı zamanda finansal bağımsızlık kazanır. Annelikte birlikte çalışmak, kadın olmanın bütünlüğünü artırmaktadır [10].

Kadının anne kimliği altında çalışma hayatında olması toplum tarafından anneliğe ait faaliyetlerinin layıkıyla yerine getiremediği ön yargısına neden olmaktadır [11]. Bu nedenle anneler iş hayatında “ideal işçi” olarak görülmemektedir. İş hayatında kadınlar genellikle erkeklerden daha az yetkin olarak algılanmakla birlikte, anneler erkeklerden ve çocuksuz kadınlardan bile daha az yetkin olarak düşünülmektedir. Bununla birlikte kadınların anne olduktan sonra işyerinde daha fazla dezavantaja maruz kaldıklarına dair çalışmaların sayısı da gün geçtikçe artmaktadır. Örneğin yapılan bir araştırma, otuz beş yaşın altındaki anneler ve anne olmayan kadınlar arasındaki ücret farkının, şimdi genç erkekler ve kadınlar arasındaki ücret farkından daha büyük olduğu sonucunu ortaya koymuştur [5].

Çalışma hayatında ideal çalışan olma algısı hem erkek hem de kadın için geçerli bir görüştür. Burada ideal çalışan olmak tam zamanlı çalışma, yeterli ve gerekli eğitimleri tamamlama ve emekliliğe kadar ara vermeden ve aile sorumluluklarını iş yeri ile çatışmasına engelleyen çalışmayı ifade etmektedir. Bu nedenle çalışan anneler için ideal çalışan olma beklentisi tam karşılanmamaktadır. Çalışan annelerin doğum sonrası işe

kısa bir süre ara vermesi, bazı zamanlar aile ve iş rolleri arasında yaşadıkları çatışmalar ideal çalışan profiline uymayı engellemektedir [12].

“Çalışan baba” terimi çalışma hayatındaki babalar için kullanılmazken iş hayatındaki anneler için “çalışan anne” belirtecinin kullanılması toplum içinde kadınların başlıca kimliğinin anne olmak olduğu algısına dayanmaktadır. Bir kadının hem çalışması hem de anne olması cinsiyetçi roller açısından birbirine zıt görülmektedir. Kadına yüklenen anne olma, evi işlerini yürütme, çocuk bakımı gibi geleneksel roller, erkeklere atfedilen evi geçindirme ve aileye maddi destek sağlama gibi rollere birleştiğinde toplumsal açıdan ön yargı ile karşılanmaktadır. Halbuki annelik bir kimlik iken, çalışma kavramı ise bir eylemi ifade etmektedir. Bu nedenle annelerin de erkekler gibi – özellikle baba olan erkekler gibi- çalışma hayatında yer alması gayet normaldir.

Günümüzde çalışan anneler hem yoğun annelik faaliyetleri hem de ideal çalışan olma beklentileri arasında sıkışıp kalmışlardır. Bu nedenle hem çalışma hayatında hem de annelik faaliyetlerinde başarılı olmak isteyen ve söz konusu roller arasında yaşanan çatışmaların üstesinden gelen kadınlar “süper anne” modeli sergilemektedir [8].

Çalışma hayatındaki anneler hem annelik gücüne sahiptirler hem de muazzam bir sorumluluk yükünü omuzlarında taşırlar. Kendilerini kişisel anlamda geliştirebilmeleri ve kişisel bir doyum ve neşe yaşamalarının yanında sıkıntı, depresyon, kaygı gibi duygularla başa çıkmakta ve iş ve ekonomik stres yaşamaktadırlar [3]. Çalışan ve çalışmayan anneler üzerine yapılan bir çalışmada çalışmayan annelerin kendilerini üretken bulmadıkları ve yetersiz hissettiği görülmüşken, çalışan anneler çalışma hayatının bir mola olduğunu, evde sadece çocuklarla ilgilenmenin yorucu ve stresli olduğunu belirtmişlerdir. Bu nedenle de çalışmaya ihtiyaç duyduklarını ifade etmişlerdir [12].

Çalışan anneler, aynı zamanda, çalışan bir annenin hem işte hem de annelikte etkili olamayacağına dair bilinçli veya bilinçsiz inanç olan “annelik yanlılığı” ile de karşı karşıyadır. Bu yanlılığa göre bir anne işte mükemmel bir başarılı sergilediğinde, insanlar onun nasıl bu kadar iyi performans gösterebildiğini ve aynı zamanda evde nasıl etkili olabildiğini merak etmektedir. Veya bir anne harika bir ebeveyn olduğunda, insanlar onun işte başarılı olmadığını varsayabilmektedir. Bu önyargı kadınlar için zayıflatıcı ve güçsüzleştirici olabilmektedir [13].

Çalışan annelerin yaşadıkları en büyük sorunlardan biri iş ve yaşam arasında denge kurmaktır. Çalışan anneler, çalışan bir kadının çalışan bir anne haline gelmesiyle birlikte gelişen klişelere ve algılara sıklıkla meydan okumak zorunda kaldıkları için iş ve yaşam dengesini korumakta oldukça zorlanmaktadır [14]. Hays’ a göre çalışan anneler çocuklarıyla yeterli ve kaliteli vakit geçirememekten, onlara yeterli ilgi ve sevgiyi göstermediklerinden dolayı kendilerini suçlu hissetmektedirler [15]. Ancak suçluluk duygusuna rağmen işlerini sevmekte ve bırakmak istememektedirler. Bunun nedeni çalışan annelerin zaman problemi yaşamasıdır. Çoğu anne finansal sorunları yüzünden değil gerçekten sevdiği ve olmayı istediği için çalışma hayatında bulunmaktadır. Ancak gerek anneliğe ilişkin sorumluluklar gerekse de iş hayatındaki sorumlulukları yüzünden yaşadıkları baskı ve iyi anne olma ideolojilerine uyma beklentisi nedeniyle arada kalmaktadırlar [15, 12].

2.3. Pandemi Koşullarında Çalışan Anne Olmak

Covid-19 salgının tüm dünyada ortaya çıkması ile birlikte birçok küresel sorunu da beraberinde gelmiştir. Salgının neden olduğu pandemi koşullarıyla birlikte çoğu işyeri uzaktan çalışma sistemine geçmiş, işten çıkarmalar yaşanmış ve okullar ve çocuk bakım kurumları zorunlu olarak kapanmıştır. Bu durum en çok işgücü piyasasında çalışan kadın çalışanları ve özellikle çalışan anneleri etkilemiştir.

Pandemi koşulları çalışan kadınların işgücü piyasasındaki rollerini ve konumlarını oldukça etkilemiştir. Örneğin; Forbes Dergisinde 2021 yılında yayınlanan bir makaleye göre; ABD Çalışma İstatistikleri Bürosu, kadınların işgücü piyasasına katılımının son 30 yılın en düşük seviyesinde olduğunu ve kadın işsizliğinin erkeklere nazaran %2,9 daha fazla arttığını bildirmiştir. Yine aynı makale de Indeed, pandemi sırasında kadınların %29’unun çalışma saatlerini azalttığını ve %9’unun işgücü piyasasından tamamen ayrıldığını raporlamıştır. Benzer şekilde, Visier ise, çalışan annelerin %42’sinin pandemi döneminde iş gücünden ayrılmayı düşündüğünü tespit etmiştir [13].

Pandemi koşullarında ev işi ve bakım taleplerinin çoğunu karşılayan çalışan anneler, ev ve iş arasında denge kurmakta zorlanmışlardır. Konuyla ilgili araştırma yapan My Perfect Resume araştırma sonuçlarına göre, erkeklerin %30'una kıyasla, kadınların %43'ünün iş ve ebeveynlik arasında denge kurmakta zorlandıkları için işte her şeylerini veremediklerini bildirmiştir [13]. Yine Kansal, Covid-19'un kadınların çalışma hayatı üzerindeki etkisini incelediği çalışmasında 30 kadına ulaşmış ve nitel bir araştırma yürütmüştür. Araştırma sonuçlarına göre kadınlar pandemi sürecinde eşlerinden destek almadan hem ev işlerini yürütmenin hem de evden çalışmanın kendilerine fazlaca yük getirdiğini belirtmişlerdir. Eskiden iş için dışarı çıkan erkeklerin, okul için dışarı çıkan çocukların artık evde olması, kadınlar için zorlayıcı bir durum yaratmış ve ayrıca bu duruma ilaveten evin küçük olması nedeniyle de ev içi duygusal alan eksikliğini de beraberinde getirmiştir. Pandemi süreci tekrar tekrar aynı günün yaşandığı monoton bir hayata yol açmıştır. Araştırmaya katılan kadınlar dinamik ofis rutinine alıştıkları için bu yeni monoton rutine uyum sağlamakta zorlandıklarını belirtmişlerdir. Araştırma sonuçları ayrıca pandemi döneminden önce işi bırakan kadınların pandemi döneminde daha fazla stres ve kaygı yaşadıklarını, özellikle bekar annelerin ise finansal zorluklarla mücadele ettiklerini bulgulamıştır [14].

Pandemi dönemi, kadınlar üzerindeki olumsuz sonuçlarının yanında bazı olumlu sonuçlara da yol açmıştır. Kansal (2020), çalışmasında pandemi döneminde kadınların eşleri ve çocukları ile daha kaliteli zamanlar ve verimli sohbetler yaşadıklarını söylemiştir. Çocuklarla iletişimlerin arttığını ve aile üyeleri arasındaki anlaşmazlıkların giderilip, ilişkilerin güçlendiğini belirtmiştir. Bu dönemde kadınların evden çalışmasına izin veren veya esnek çalışma saatleri sunan şirketlerin varlığı ise bir başka olumlu gelişmedir. Ayrıca yoğun iş ve aile aktiviteleri sırasında mümkün olmayan etkinliklerin (yemek yapma, film izleme, resim yapma, çeşitli hobiler vb.) yapılabilmesi ve kadınların bu dönemde sağlıklarına ve beslenme düzenlerine daha fazla dikkat edebilmesi diğer olumlu sonuçlar arasında gösterilmiştir [14].

3. Çalışmanın Amacı ve Yöntemi

3.1. Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı çalışan annelerin Covid-19 pandemi sürecinde yaşadıklarının metaforlar üzerinden incelenmesidir. Bu amaçla çalışan annelerin;

1. Pandemi döneminde çalışan anne olmak ile ilgili anlayışlarını içeren metaforlar nelerdir?
2. Söz konusu metaforlar hangi kavramsal kategoriler altında toplanmaktadır? sorularına cevap aranmıştır.

3.2. Yöntem

3.2.1. Çalışmanın Deseni

Bu çalışmada araştırma yöntemlerinden nitel yaklaşım benimsenmiş ve nitel araştırma desenlerinden olgu bilim deseni uygulanmıştır. Nitel araştırmaların, olguları doğal ortamında çalışması ve bu sayede olguları anlayarak veya insanların ona yükledikleri anlamları yorumlayarak inceliyor olması [16] nedeniyle nitel yöntemlerden biri olan metafor analizi kullanılmıştır. Ayrıca Merriam' ın [17]'da belirttiği gibi nitel araştırmaların insanların hayatlarını nasıl anlamlandırdıklarıyla ilgilenmesi ve insanların deneyimledikleri şeyleri nasıl yorumladıklarını tarif etmesi amacıyla yapılıyor olması bu çalışmanın da temel amacına hizmet etmiş ve bu nedenle de nitel araştırma çalışmanın yöntemi olarak kullanılmıştır.

Bu çalışmada nitel araştırma desenleri içerisinde de kullanılabilen metafor analizi kullanılmıştır. Bir şeyi başka bir şeyle karşılaştırmak için kullanılan mecazlar olan metaforlar, daha karmaşık anlamlandırmaya işaret etmektedir ve bu nedenle nitel veri toplama ve analiz etme aracı olarak faydalı bir tekniktir [18].

Metafor kavramı 4. Yüzyılda Aristoteles tarafından dili süslemek amacıyla tasarlanmış dekoratif öğeler olarak tanımlanmıştır. Aristoteles metaforun başka hiçbir şeyin yapamayacağı şekilde üslup, açıklık, çekicilik ve farklılık verdiğini belirtmektedir. Bir dönem resmi konuşmalarda aldatici ve dikkat dağıtıcı olarak görülen metaforlar daha sonra bilim adamları tarafından anlam yaratmada ve insanların gerçekliği nasıl inşa ettiklerini görmeleri açısından birer araç olarak görmüşlerdir [18].

Güneş ve Fırat' a göre metaforlar anlatılmak istenenleri başka anlam alanlarına bağlayarak değişik yönlerini görmemizi, içselleştirmemizi ve konuyu detayları ile ele almamızı sağlamaya yardım eden mekanizmalardır [19]. Metafor analizi ise metinlerden kavramları çıkarma yöntemidir ve bu analizin en önemli yönü metaforları tanımlamak için kullanılan teknik olmasıdır [20].

Metaforik dil, örtük karşılaştırmalar yapan konuşma şekillerini içerir ve genellikle bir alanda kullanılan bir kelime veya deyim başka bir alanda uygulamasını ile gerçekleşir. Metaforların sosyal bilim araştırmalarının bir nesnesi haline gelmesi 1980'de George Lakoff ve Mark Johnson'ın '*Metaphors We Live By*' kitabı ile gerçekleşmiştir. Lakoff ve Johnson'ın metafor yaklaşımı bilişsel metafor teorisi olarak bilinir hale gelmiş ve bilişsel dilbilim alanı için kavramsal bir temel sağlamıştır [21].

Metafor analizi hem nitel hem de nicel araştırmalarda kullanılabilen bir analiz yöntemidir. Aynı zamanda Somer' e göre metafor analizi hem nitel hem de nicel çalışmalarda kullanılacak çok yönlü bir karma araştırma yöntemidir. Kişilerin düşünce ve tutumlarına ilişkin faydalı yorumlar ortaya koyması ve bulanık verileri sağlam ve güvenilir hale getirmesi metafor analizinin önemini ortaya koymaktadır [22].

Metafor analizi, bir dizi belirgin avantaj sunan eğlenceli ve yaratıcı bir nitel veri toplama ve analiz yöntemidir. Metafor analizinin sağladığı başlıca yararlar şu şekilde özetlenebilir [18];

- Araştırmacıların sosyal fenomenleri oldukça zengin ve ilginç yollarla anlamalarını ve raporlamalarını sağlar.
- Özellikle gizli veya belirsiz anlamları ortaya çıkarmak, olduğu gibi kabul edilen varsayımları araştırmak ve herhangi bir nedenle konuşmakta zorluk çekebilecek gruplarla çalışmak için yararlıdır.
- Katılımcılar kendiliğinden metaforları kullandıklarında, araştırmacıların kendi dünya görüşleri hakkında iç görü sahibi olmalarını ve anlamlandırma için bir alan açmalarını sağlar.
- Katılımcılar metaforları kestirme yol olarak kullandıklarında, araştırmacıların varsayımları ve normları araştırabilir ve katılımcılardan deneyimleri hakkında eleştirel olarak düşünmelerini isteyebilir.
- Aynı şekilde, katılımcılar belirli metaforları duyduklarında ve onlar hakkında sorular sorulduğunda, açıklama veya gözden geçirme ve belirli metafor türlerinin kendileri hakkında ne işaret ettiğini düşünme fırsatı bulurlar.
- Travma yaşamış veya herhangi bir nedenle deneyimlerini açıkça ifade edemeyen topluluklarla çalışmak için de özellikle yararlıdır.
- Metaforlar, insanların hastalık, ölüm, boşanma ve istismar gibi duygusal, travmatik, tabu olan konular hakkında konuşmalarına yardımcı olur.
- Canlı ve ilginç düzyazıları teşvik eder ve bilimsel raporlardaki teorik katkıları daha akılda kalıcı kılar.

Nitel araştırmalar, karmaşık anlamlı yapılar içeren çok sayıda heterojen bilgi sağlar. Bu karmaşıklığı açıkça yapılandırılmış kalıplara indirgemek için metaforlar kullanılabilir. Ayrıca nitel araştırma sürecinin ve sonuçların aktarımının karmaşık bir girişim olması, metaforların araştırmacılara çabalarında ve sunumlarında bir miktar yönlendirme sağlamasına hizmet etmektedir [23].

3.2.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu amaçlı örnekleme türlerinden kartopu yöntemi kullanılarak oluşturulmuştur. Bu nedenle ulaşılan çalışan annelerden çevrelerindeki çalışan annelere yarı yapılandırılmış soru formu göndermeleri rica edilmiştir. Çalışma için sadece pandemi döneminde de çalışmak zorunda kalan evde okul çağındaki çocukları ile yaşayan anneler tercih edilmiştir.

Çalışma 2020 Aralık- 2021 Şubat ayları arasında gerçekleşmiştir. Söz konusu tarihler içerisinde ülkemizde okullar uzaktan eğitim sürecinde olup, birçok işyeri de uzaktan çalışma sistemi ile çalışmaktaydı. Katılımcılara online formlar aracılığıyla ulaşılmıştır. Türkiye geneli toplamda 118 anneye ulaşılmış, uygun olmayan cevaplar elendiğinde 110 katılımcı anne çalışmaya dahil edilmiştir. Bu sayının yeterli olacağı düşünülmüştür. Katılımcılara ait demografik bilgiler tablo 1 de gösterilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Değişken	Kategori	Frekans	Yüzde (%)
Yaş	30-35 yaş arası	44	40
	36-40 yaş arası	38	35
	41-45 yaş arası	22	20
	46 yaş ve üzeri	6	5
	Toplam	110	100
Meslek	Akademisyen	26	23
	Öğretmen	24	22
	Doktor-Hemşire	14	13
	Banka-Finans-Maliye Sektörü	12	11
	Yönetici	9	8
	Memur	8	7
	Mühendis	7	6
	Polis	3	3
	İşçi	3	3
	Diğer	4	4
Toplam	110	100	
Medeni durum	Evli	107	97
	Bekar	3	3
	Toplam	110	100
Çocuk Sayısı	Tek Çocuk	40	36
	İki Çocuk	53	49
	Üç Çocuk	17	15
	Toplam	110	100
Mesleki Kıdem	0-5 yıl arası	5	4
	6-10 yıl arası	26	24
	11-15 yıl arası	44	40
	16 yıl ve üzeri	35	32
	Toplam	110	100

Tablo 1'den araştırmaya katılan çalışan annelerin ağırlıklı olarak 30-35 yaş aralığında (%40'ı) oldukları, akademisyen (%23'ü) ve öğretmen (%22'si) oldukları, evli oldukları (%97'si), iki çocuğa sahip oldukları (%49'u) ve 11-15 yıl arasında mesleki kıdeme sahip oldukları (%40'ı) söylenebilir.

3.2.3. Veri Toplama Aracı

Metafor analizini gerçekleştirmek üzere 2 soruluk yarı yapılandırılmış soru formu online şekilde hazırlanmış ve katılımcılara ulaştırılmıştır. Çalışma kapsamında Türkiye geneli 110 çalışan anneden "*Pandemi döneminde çalışan anne olmak/olmaya... gibidir/benzer; Çünkü*" şeklinde verilen cümleyi bir metafor kullanarak tamamlamaları ve nedenini açıklamaları istenmiştir.

Araştırma verileri analiz edilirken içerik analizi ve betimsel analiz yöntemlerinden faydalanılmıştır. Analiz sonucunda pandemi döneminde anne olmaya ilişkin 5 temaya ait 50 metafor oluşturulmuştur.

4. BULGULAR

Araştırma verileri toplandıktan sonra, elde edilen veriler tek tek incelenmiş, numaralandırılmış ve konu ile ilgili uygun olmayan cevaplar tasnif edilerek elenmiştir. Daha sonra pandemi döneminde çalışan anne olmaya ilişkin ürettikleri metaforlar ortak özellikleri bakımından değerlendirilmiş, farklı kavramsal kategorilere ayrılmıştır. Elde edilen metaforlar ve kategoriler bilgisayar ortamına aktarılarak, veriler sayısallaştırılmış ve yoruma hazır hale getirilmiştir. Çalışmanın geçerliliği ve güvenilirliğinin sağlanmasında verilerin elde edilmesi, raporlanması ve sonuçları detaylıca açıklanmıştır. Bu bağlamda araştırmanın geçerliliği sağlanmıştır. Araştırmanın güvenilirliğinin sağlanmasında uzman görüşlerinden faydalanılmıştır.

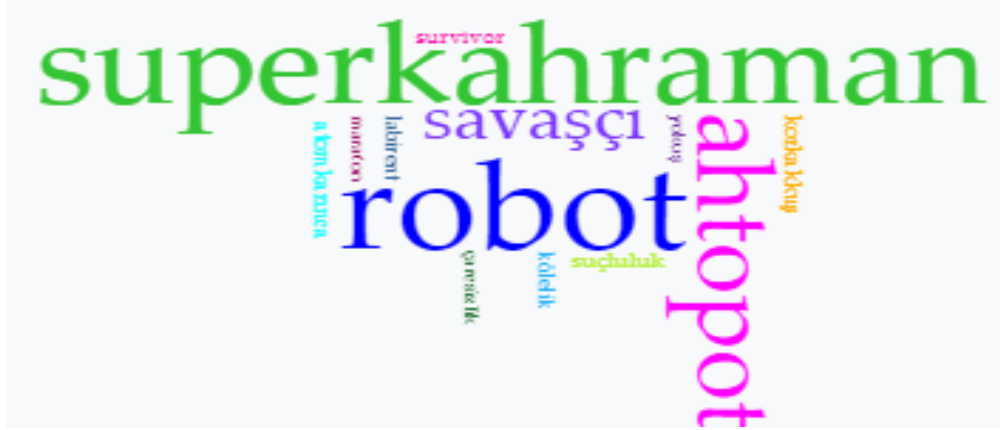
Sosyal bilimler alanında işletme dalında görev yapan 3 akademisyene katılımcılar tarafından üretilen metaforlar ve ilgili kategoriler gösterilmiş ve görüşleri alınmıştır.

Tablo 2. Çalışan Annelerin “Pandemi Döneminde Çalışan Anne Olmak” Kavramına İlişkin Geliştirdikleri Metaforlar

Metafor Sırası	Metafor Adı	f	Metafor Sırası	Metafor Adı	f
1	Robot	18	26	Vicdan Yükü	1
2	Süper Kahraman	14	27	Bal Arısı	1
3	Ahtapot	11	28	Sudan Çıkmış Balık	1
4	Savaşçı	6	29	Tüpsüz Dalış	1
5	Kölelik	3	30	Vardiya İşçiliği	1
6	Atom karınca	3	31	Rüzgârda Savrulan Kuş	1
7	Suçluluk duygusu	3	32	Kanguru	1
8	Survivor da yarışmak	3	33	Hapishane	1
9	Labirentte olmak	3	34	Çalışmayan Anne Olma	1
10	Korkak Kuş	3	35	Kaosta Yaşamak	1
11	Çaresizlik	2	36	Acemi Asker	1
12	Yokuş çıkmak	2	37	Korku Filmi	1
13	Maratonda koşmak	2	38	Göçebe Olmak	1
14	Uçurumda hasat toplamak	1	39	Paranoyaklık	1
15	Korona Virüs	1	40	Çocuk gelişimci olmak	1
16	Kapana kısılmak	1	41	Kaplumbağa	1
17	Elektrik sayacı	1	42	Güç gösterisi yapan sporcu	1
18	Far görmüş tavşan	1	43	Koruyucu Korkaklık	1
19	At yarışı	1	44	Fazla yükleme yapılmış motor	1
20	Sihirbaz	1	45	Organizatör	1
21	Çığ düşmesi	1	46	Patlamaya hazır bomba	1
22	Ay yürüyüşü yapmak	1	47	Yetersizlik	1
23	Gemi kaptanı	1	48	Bilgisayar Mühendisi	1
24	Harika hissetmek	1	49	Köprü	1
25	Güzel Anı	1	50	Kaygılı	1
				Toplam	110

Uzman görüşleri $Güvenirlilik = görüş\ birliği / görüş\ birliği + görüş\ ayrılığı$ formülü [24] kullanılarak hesaplanmış ve güvenirlilik %90 üzeri olduğu görülmüştür.

Çalışan annelerin “pandemi döneminde çalışan anne olmak” kavramına ilişkin geliştirdikleri metaforlar Tablo 2’ de gösterilmiştir. Tablo 2’ den, çalışan annelerin pandemi döneminde çalışan anne olmaya ilişkin 50 adet metafor ürettikleri görülmektedir. Bu metaforlardan en fazla görüşe sahip metaforlar robot (18), süper kahraman (14), ahtapot (11) ve savaşçı (6) olarak belirtilmiştir. En çok tekrar eden metaforlar kelime bulutu ile Şekil 1’de gösterilmektedir.

Şekil 1. Metaforlara İlişkin Kelime Bulutu (voyant-tools programı ile görselleştirilmiştir [25])

Tablo 3. Metaforlara İlişkin Kategoriler

Kategoriler	Metafor Çeşidi (f)	Yüzdesi	Kişi Sayısı (n)	Yüzdesi
A. Çaresizlik Hissetme <i>İlgili metaforlar:</i> Korkak Kuş (n:3), Suçluluk duygusu (n:3), Çaresizlik (n:2), Uçurumda Hasat Toplamak (n:1), Korona Virüs (n:1), Kapana Kısılmak (n:1), Cığ Düşmesi (n:1), Ay Yürüyüşü Yapmak (n:1), Gemi Kaptanı (n:1), Vicdan yükü (n:1), Korku Filmi (n:1), Paranoyaklık (n:1), Güç Gösteri Yapan Sporcu (n:1), Kaplumbağa (n:1), Yetersizlik (n:1), Kaygılı (n:1).	16	%32	21	%19
B. Çoklu Performans Gösterme <i>İlgili metaforlar:</i> Robot (n:18), Ahtopot (n:11), Kölelik (n:3), Atom Karınca (n:3), Elektrik Sayacı (n:1), Sihirbaz (n:1), Bal arısı (n:1), Tüpsüz Dalış (n:1), Vardiya işçiliği (n:1), Rüzgârda savrulan kuş (n:1), Çocuk gelişimci olma (n:1), Fazla Yükleme Yapılmış Motor (n:1), Organizatör (n:1), Bilgisayar Mühendisi (n:1)	14	%28	45	%41
C. Mücadeleme Etme <i>İlgili metaforlar:</i> Süper Kahraman (n:14), Savaşçı (n:6), Survivorda Yarışmak (n:3), Yokuş Çıkmak (n:2), Maratonda Koşmak (n:2), At Yarışı (n:1), Kanguru (n:1), Hapishane (n:1), Kaosta Yaşamak (n:1), Patlamaya Hazır Bomba (n:1)	10	%20	32	%29
D. Yeni Duruma Alışmakta Zorluk Çekme <i>İlgili metaforlar:</i> Labirentte olmak (n:3), Far Görmüş Tavşan (n:1), Sudan Çıkmış Balık (n:1), Acemi Asker (n:1), Çalışmayan Anne Olma (n:1), Göçebe Olmak (n:1), Koruyucu Korkaklık (n:1), Köprü (n:1)	8	%16	10	%9
E. Olumlu Bir Durumu Yansıtmaya <i>İlgili metaforlar:</i> Harika birşey (n:1), Güzel anılar (n:1)	2	%4	2	%2
TOPLAM	50	%100	110	%100

Pandemi Döneminde çalışan anne olmaya ilişkin geliştirilen metaforlar kategorileştirilerek Tablo 3'te gösterilmiştir. Tablo 3 incelendiğinde çalışan annelerin oluşturduğu metaforların 5 kategoriye ayrıldığı görülmektedir. Çalışan anneler tarafından oluşturulan metaforların %32'si çaresizlik hissetme (f:16), %28'i çoklu performans gösterme (f:14), %20'si mücadele etme (f:10), %16'sı yeni duruma alışmakta zorluk çekme (f:8) ve %4'ü olumlu bir durum (f:2) kategorileri altında toplanmıştır. Tabloya 2'ye göre çalışan annelerin birçoğu (%41'i) pandemi dönemini çoklu performans gösterdikleri bir dönem olarak algılamışlardır. Özellikle hem iş hem de çocuk ve ev işlerini bir arada yürütmek zorunda kalmaları çalışan annelere birden fazla rol ve

sorumluluğu bir arada gerçekleştirmeyi zorunlu kılmıştır. Kendilerini bu dönemde robot, ahtapot, atom karınca gibi hissetmeleri ve algılamalarına neden olmuştur. Ayrıca pandemi döneminde çalışan anne olmaya ilişkin en fazla üretilen metafor çaresizlik hissetme kategorisine aittir. Bu kategoriye göre anneler kendilerini korkak kuş, uçurumda hasat toplamak, Korona virüs, çığ düşmesi, ay yürüyüşü gibi metaforlarla ifade etmişlerdir.

A. Çaresizlik Hissetme Kategorisi: Bu kategoride 16 metafor üretilmiş olup en fazla belirtilen metafor 3 tekrar ile korkak kuş ve suçluluk duygusu olmuştur. Çaresizlik hissetme 2 tekrar ve diğer 11 metafor ise birer kez tekrar edilmiştir. Araştırmaya katılan çalışan annelerin %19'u bu kategoride yer alan metaforları üretmişlerdir. Çaresizlik hissetme kategorisi en fazla metafor üretilen kategori olmuştur. Katılımcıların pandemi döneminde çalışan anne olmaya ilişkin *çaresizlik hissetme* kategorisinde ürettikleri metaforlara ilişkin sundukları ifadeler aşağıda gösterilmektedir:

“Pandemi döneminde çalışan bir anne, yüreği pırpır çarpan korkak bir kuş gibidir. Çünkü pandemide en çok korkutan şey, çalışma zorunluluğuyla evladına covid bulaştırmak ya da kendinin covide yakalanmasıdır. Covid sürecinde çocuğunuzun yaşayacağı psikolojik ve fizyolojik travmayı hayal etmek bile kalp atışımızın rengini değiştirmeye yetiyor.” (Öğretmen, 34 Yaşında, 1 çocuk annesi)

“Çocuğunu ve aileni önemsemiyormuş, onları hiçe sayıyormuş gibi suçluluk duygusuyla dolup taşmak demektir. Kendinden nefret ederek çaresizliği en zirvede yaşayarak hayatına devam etmek zorunda kalmaktır.” (Yönetici, 37 Yaşında, 1 çocuk annesi)

“Vicdan yükü gibidir çünkü çocuğunuzu içiniz rahat bir şekilde kimseye emanet edemezsiniz.” (Öğretmen, 33 Yaşında, 1 çocuk annesi)

“Uçurumun yamacından sırtında bebeğinle hasat toplamak gibidir. Çünkü evine ekmek götürmek için o hasatı toplamak zorundasın ama her an tehlike ile karşı karşıyasın. Hem kendini hem de bebeğini riske atıyorsun.” (Mühendis, 30 Yaşında, 1 çocuk annesi)

“Kapana kısılmaya benzer. Ne yapacağını nereye nasıl yetişeceğini bilemezsin.” (Öğretmen, 36 Yaşında, 2 çocuk annesi)

“Ay yürüyüşü yapmak gibidir. Çünkü ne kadar çabalarsanız çabalayın yeterince ilerlediğinizi hissedemezsiniz.” (Eczacı, 38 Yaşında, 2 çocuk annesi)

“Fırtınada dümeni kırık geminin kaptanı olmak gibidir. Çünkü ne yapmam gerektiğini biliyorum ama yapamıyorum.” (Mühendis, 36 Yaşında, 2 çocuk annesi)

B. Çoklu Performans Gösterme Kategorisi: Bu kategoride toplam 14 metafor üretilmiş olup en fazla belirtilen metafor 18 tekrar ile robot olmuştur. Sırasıyla ahtapot 11, atom karınca 3 ve diğer metaforlar bir kez tekrar edilmiştir. Araştırmaya katılan çalışan annelerin %41'i bu kategoride yer alan metaforları üretmişlerdir. Bu nedenle pandemi döneminde çalışan anne olmak çoklu performans göstermektir diyebiliriz.

Katılımcıların pandemi döneminde çalışan anne olmaya ilişkin *çoklu performans gösterme* kategorisinde ürettikleri metaforlara ilişkin sundukları ifadeler aşağıda gösterilmektedir:

“Çok güçlü bir robota benzer, çünkü hem derslere hem ev işlerine her gün yılmadan aynı rutin ile yetişmek hem de kendini yenilemek gerekir.” (Akademisyen, 38 Yaşında, 3 çocuk annesi)

“Çok kolları olan bir robota benzer çünkü aynı anda birçok iş yapar.” (Öğretmen, 43 Yaşında, 2 çocuk annesi)

“Ahtapot gibidir çünkü, her işe evden yetişmek zorundasınızdır”. (Öğretmen, 35 Yaşında, 2 çocuk annesi).

“Ahtapot olmak gibidir. Bir sürü elinizin kolunuzun olması gerekir.” (Bankacı, 43 Yaşında, 3 çocuk annesi)

“Atom karınca gibidir. Çünkü ev işleri bitmek bilmiyor”. (Doktor, 45 Yaşında, 2 çocuk annesi)

“Elektrik sayacına benzer. Bazen yavaşlarsa da gece-gündüz hiç durmadan çalışır.” (Akademisyen, 32 Yaşında, 3 çocuk annesi)

“Sihirbaz olmaya benzer. Çalışıp geleceksin evden dışarı çıkmayan çocuklarına virüs bulaştırmayacaksın. İş yerinde olduğu gibi evde de hijyen sağlayacaksın. Bu arada aile fertlerinin psikolojilerini iyi tutman gerek hepsi evde Anne ye bakıyor çünkü. Anne virüs kaparsa tüm ev fertleri perişan olur. Karantina nasıl sağlanacak, yemek, alışveriş, temizlik???” (Mühendis, 49 Yaşında, 2 çocuk annesi)

“Bence, tüpsüz dalmaya benzer; çünkü o kadar çok koşuşturuyorsun ki okul evde olduğu için dersler, çocuklar ve evin işleri arasında koşuşturmaktan belli bir süre sonra nefesin kesiliyor.” (Öğretmen, 33 Yaşında, 2 çocuk annesi)

“Rüzgârda savrulan kuşa benzer. Çocukları doyurmak, derse girmelerini sağlamak aynı anda işini yetiştirmek için çırpınırken yemek pişirmek, bu arada ordan oraya savrulmak gibidir.” (Maliyeci, 41 Yaşında, 2 çocuk annesi)

C. Mücadele Etme Kategorisi: Bu kategoride toplam 10 metafor üretilmiş olup en fazla belirtilen metafor 14 tekrar ile süper kahraman olmuştur. Sırasıyla savaşçı 6, survivorda yarışmak 3, yokuş çıkmak 2, maraton koşmak 2 ve diğer metaforlar bir kez tekrar edilmiştir. Araştırmaya katılan çalışan annelerin %29’u bu kategoride yer alan metaforları üretmişlerdir. Bu nedenle pandemi döneminde çalışan anne olmak mücadele etmektedir diyebiliriz.

Katılımcıların pandemi döneminde çalışan anne olmaya ilişkin *mücadele etme* kategorisinde ürettikleri metaforlara ilişkin sundukları ifadeler aşağıda gösterilmektedir:

“Süper kahraman gibidir. Çünkü her işe yetişirsin.” (Akademisyen, 33 Yaşında, 2 çocuk annesi).

“Süper kahraman gibisindir. Çok fazla sorumluluğum var ve hepsine yetişebilmek için insanüstü gayret göstermem gerekiyor.” (Akademisyen, 40 Yaşında, 2 çocuk annesi).

“Süper kahramanlığa benzer. Çünkü olağanüstü güçlere ihtiyaç duyarsınız.” (Akademisyen, 37 Yaşında, 2 çocuk annesi).

“Süper güç bitkinlik gibidir çünkü çalışıyorsun ve çocukların ders takibi, ödev takibi, sürekli evde bir aktivite yapmalısın. Çocuklar gün boyu evde olduğu için Manevi açıdan da destekliyorsun. Kendimiz duygu ve psikoloji açısından güçlü olmalıyız. Aynı bir süper kahraman gibi.” (Antrenör, 38 Yaşında, 2 çocuk annesi).

“Savaşçıya benzer çünkü sağlıklı bir anneyim covidle sıcak temasla savaşıyorum. Kızım için ailem için bunu yapmak zorundayım. Her gün bugün de bulaş olmadım diye şükrederek uyanmak ve entübe hastalara 1 metre uzakta olup onları görüp çaresizliklerini zoraki izlemek kadar kötü bir hisle eve gelip kızıma sarılamamak kadar acı bir şey yok. Pandemi kaç gün kızımdan uzakta uyumak, uyanmak ve ona yalanlar söyleyip ertesi gün geleceğim kızım demek ve eve gidememek kadar kötü bir his yoktur. Pandemi olsa da ben bir anneyim. Güçlü olmak zorundayım.” (Doktor, 33 Yaşında, 2 çocuk annesi).

“Survivor gibi. Çünkü her zamanki işlerime/hayatıma ek olarak hem ailemi hem de kendimi koruyup kollamam bunun yanında ev ortamında işlerimi yoluna sokmam gerekli.” (Akademisyen, 31 Yaşında, 1 çocuk annesi).

“At yarışına benzer. Çünkü sürekli yapman gereken bir hedef vardır.” (Mühendis, 34 Yaşında, 1 çocuk annesi)

“Hapishanede çocuk büyümeye benzer, çünkü özgürlüklerin olmadığı bir ortamda çocuğunun çocukluğunu yaşamasını sağlamak zor bir beceridir.” (Akademisyen, 41 Yaşında, 2 çocuk annesi)

“Patlamaya hazır bomba gibidir, çünkü yoğun bir stres içindedirler. Çocuklarının sağlığını tehlikeye atmamak adına ayrı bir uğraş vermekte, evin dışında ve insanlarla temasından dolayı hep bir tedirginlik içinde, ayrıca evde kalan, okula gidemeyen çocuklarının psikolojilerini düşünüp ellerinden geldiğince onlara destek olup onlara hem öğretmen hem arkadaş olmak durumundadırlar.” (Mühendis, 37 Yaşında, 2 çocuk annesi)

D. Yeni Duruma Alışmakta Zorluk Çekme Kategorisi: Bu kategoride toplam 8 metafor üretilmiş olup en fazla belirtilen metafor 3 tekrar ile labirentte olmak olmuştur. Diğer metaforlar bir kez tekrar edilmiştir. Araştırmaya katılan çalışan annelerin %9’u bu kategoride yer alan metaforları üretmişlerdir. Pandemi döneminde çalışan annelerin pandemi koşulları içerisinde yeni durumlara alışmakta zorluk çektiklerini söyleyebiliriz.

Katılımcıların pandemi döneminde çalışan anne olmaya ilişkin *yeni duruma alışmakta zorluk çekme* kategorisinde ürettikleri metaforlara ilişkin sundukları ifadeler aşağıda gösterilmektedir:

“Labirentte olmak gibidir. Çünkü ev ve iş birbirine girmiştir. İş yapman gereken saatte çocukların senden ilgi bekleyebilir. Çocuklarıyla ilgilenirken bir telefonla bir sürü iş yapmak zorunda kalabilirsin. Ne zaman ne olacağını kestiremediğin bir ortam...” (Polis, 35 Yaşında, 2 çocuk annesi).

“Labirentte çıkış yolunu bulmaya benzer. Her şeye yetişmeye çalışırken yetişememek ve sürekli planladıklarınızı gerçekleştirilmemek ertelemek ve günün sonunda elinizdekilerin sizi memnun etmemesi oldukça sıkıntılı bir durum.” (Akademisyen, 38 Yaşında, 1 çocuk annesi).

“Far görmüş tavşan gibidir. Ne yapacağını bilemiyor, alışmakta zorluk çekiyorsun.” Memur, 33 Yaşında, 1 çocuk annesi).

“Sudan çıkmış balık gibi hissediyorum. Çünkü ilk kez böyle bir süreçle karşılaştığım için.” (Bankacı, 43 Yaşında, 2 çocuk annesi).

“Savaş alanında Bayrağı taşıyan acemi asker olmaya benzer çünkü bayrağa zarar gelsin istemezsin gerekirse canın pahasına bile korursun fakat senin ölmen bile bir çare etmeyebilir onun güvende olması için, onu nasıl koruyacağını bilmemen yetmiyormuş gibi onu ileri taşıyıp yükseltmen de gerekiyordur ama bunu nasıl yapacağını hakkında da hiçbir fikrin yoktur elinde bayrakla kalakalmışsındır savaşın ortasında bir milletin yükü omuzlarında. Çünkü işin esası emanet çok kıymetli görev çok kutsal ama sen yetersizsindir!” (Hemşire, 34 Yaşında, 1 çocuk annesi).

“Pandemi döneminde çalışan anne olmak göçebe olmak gibidir ne tam evde olursunuz ne tam işte ne tam işinizle ilgilenebilirsiniz ne tam evinizle bir de iş yerine gitmek Zorundaydysanız çocuğumu nasıl koruyacağım derdine düşersiniz hiçbir şeye yetememektir tam plan yapamamak panik halidir” (Mühendis, 35 Yaşında, 1 çocuk annesi).

E. Olumlu Bir Durumu Yansıtma Kategorisi: Bu kategoride sadece 2 metafor üretilmiştir. Pandemi döneminde çalışan anne olma konusunda olumlu duygular besleyen sadece iki çalışan anne olmuştur. Bu dönemi çocuklarıyla birlikte geçirme fırsatı olarak algılayan bu anneler, harika hissetme ve güzel anılar gibi metaforlar kullanarak durumlarını açıklamışlardır.

“Pandemi döneminde anne olmak harika bir şeydir. Çünkü çocuğumla bol bol zaman geçirdim ve onun çok özel anına şahit oldum. Ayrıca onun varlığı bu dönemin zorluğunu benim için çok hafifletti...” (Akademisyen, 36 Yaşında, 1 çocuk annesi).

“Güzel anılar biriktirmek gibidir. Çocuğumla bol bol vakit geçirdiğim. Keyif aldığım bir dönemdi” (Akademisyen, 42 Yaşında, 2 çocuk annesi).

5. SONUÇ

Bu çalışmanın amacı çalışan annelerin Covid-19 pandemi sürecinde yaşadıklarına yönelik algılarının metaforlar yoluyla ortaya çıkarılmasıdır. Çalışmada kadınların pandemi döneminde çalışan bir anne olmaya yükledikleri anlam, nitel araştırma desenlerinden olgu bilim ve metafor analizi ile çözümlenmeye çalışılmıştır. Araştırmanın çalışma grubu için amaçlı örnekleme türlerinden kartopu yöntemi kullanılmış ve evde okul çağında çocukları bulunan toplamda 110 çalışan anneye ulaşılmıştır. Çalışma verileri 2020 Aralık ve 2021 Şubat tarihleri arasında okulların kapalı, uzaktan eğitimin ve uzaktan çalışmanın gerçekleştiği tarihlerde toplanmıştır.

Metafor analizini gerçekleştirmek için iki soruluk yarı yapılandırılmış soru formu online olarak hazırlanmış ve katılımcılara gönderilmiştir. Katılımcılara "Pandemi döneminde çalışan anne olmak/olmaya... gibidir/benzer; Çünkü" şeklinde verilen cümleyi bir metafor kullanarak tamamlamaları ve nedenini açıklamaları istenmiştir. Elde edilen verilerin analizi sonucunda pandemi döneminde anne olmaya ilişkin 5 temaya ait 50 metafor oluşturulmuştur.

Çalışma sonucunda katılımcıların pandemi döneminde çalışan anne olma olgusuna ilişkin en çok tercih ettikleri metaforlar; robot, süper kahraman, ahtapot ve savaşçı olmuştur. Ayrıca kölelik, atom karınca, suçluluk, survivor da yarışmak, labirentte olmak, korkak kuş, çaresizlik, yokuş çıkmak ve maratonda koşmak gibi üretilen metaforlara birden fazla katılım sağlanmıştır. Çalışan annelerin ürettikleri 50 metafor araştırmacı tarafından 5 kavramsal kategori altında toplanmıştır. Bu kategoriler içerdikleri metaforların nedenlerine göre; çaresizlik hissetme, çoklu performans gösterme, mücadele etme, yeni duruma alışmakta zorluk çekme, olumlu bir durumu yansıtma olmak adlandırılmıştır.

Çalışmaya katılan çalışan annelerin büyük çoğunluğu (%41'i) pandemi döneminde çoklu performans gösterdiklerini ifade etmişlerdir. Özellikle kendilerini robota, ahtopata, köleye ve atom karıncaya benzeten bu

anneler hem iş hem de çocuk ve ev işlerini bir arada yürütmek zorunda olduklarını, birden fazla rol ve sorumluluk üstlendiklerini bildirmişlerdir. Ayrıca çalışan annelerin %29'u pandemi dönemini yoğun bir şekilde mücadele ettikleri bir dönem olarak adlandırmışlardır. Kendilerini süper kahraman, savaşçı, survivorda yarışmak gibi metaforlarla ifade eden çalışan anneler pandemi döneminde her işe yetiştiklerini, insanüstü gayret gösterdiklerini ve güçlü olmak zorunda olduklarını belirtmişlerdir. Çalışmada anneler tarafından üretilen en fazla metafor çaresizlik hissetme kategorisine aittir. Toplamda 16 metafor üretilen bu kategoride çalışan annelerin aynı anda hem çalışmak zorunda olmaları hem de çocuklarla ve ev içi sorumluluklarla ilgilenmeleri neticesinde çaresiz hissettikleri ve suçluluk duydukları görülmüştür. Rol çatışması yaşadıklarını söyleyen bu anneler ayrıca Covid-19 virüsüne yakalanmaktan ve virüsü eve taşımaktan da korkmaktadırlar. Çalışmaya katılan çalışan anneler pandemi döneminin getirdiği yeni durumlara alışmakta zorluk çektikleri de görülmektedir. Katılımcıların %9'u labirentte olmak, far görmüş tavşan, sudan çıkmış balık, acemi asker gibi metaforla kendilerini ifade etmiş ve yeni durum karşısında ne yapacaklarını bilemediklerini söylemişlerdir. Çalışmaya katılan çalışan annelerin ürettikleri metaforlara bakıldığında sadece iki anne pandemi döneminde çalışan anne olmayı olumlu bir durum olarak görmüştür. Bu dönemi çocuklarıyla birlikte geçirme fırsatı olarak algılayan bu anneler, harika hissetme ve güzel anılar gibi metaforlar kullanarak pandemi döneminde çocuklarıyla birlikte daha kaliteli vakitler geçirdiklerini ifade etmişlerdir.

Sonuç olarak pandemi döneminde çalışan anne olmaya yönelik algıların, olumsuz yönde olduğunu ve zorlanma, çaresiz kalma, suçluluk duyma, güçlü olma ve yetememezlik gibi duyguları barındığını söyleyebiliriz. Nitekim Hays' a göre çalışan anneler çocuklarıyla yeterli ve kaliteli vakit geçirememekten, onlara yeterli ilgi ve sevgiyi gösteremediklerinden dolayı kendilerini suçlu hissetmektedirler [15]. Bu suçluluk duygusu pandemi sürecinden önce de iş ve yaşam dengesini sağlamakta zorlanan kadınlar için söz konusu dönemde daha da artmış ve özellikle çalışan annelerin rol çatışması yaşamasına neden olmuştur. Dünya geneli tam kapanmaya geçildiği, uzaktan eğitim ve uzaktan çalışma sistemi gibi ilk defa tecrübe edilen durumlarla karşı karşıya kaldığı pandemi döneminde üstelendikleri ekstra rol ve sorumluluklar nedeniyle çalışan anneler pek çok konuda yüksek performans göstermek zorunda kalmış, ev-iş-çocuk üçgeni arasında mücadele etmiş ve zaman zaman kendilerini çaresiz hissetmişlerdir. Kansal (2020) Covid-19 sürecinin kadınların çalışma hayatı üzerindeki etkisini incelediği çalışmasında da bu bulguları desteklemektedir. Söz konusu çalışma da kadınların pandemi sürecinde eşlerinden destek almadan hem ev işlerini yürütmenin hem de evden çalışmanın kendilerine fazlaca yük getirdiğini söylemiş hem maddi hem de manevi anlamda zorlandıkları bir dönem yaşadıklarını ortaya koymuştur. Deloitte tarafından 9 ülkede 900 çalışan kadın üzerinde yapılan küresel bir araştırma da ise pandeminin kadınların günlük rutinlerini, fiziksel ve zihinsel sağlıklarını ve kariyerlerini etkilediğini ortaya koymuştur. Araştırmaya katılan kadınların yaklaşık %82'si hayatlarının pandemi tarafından olumsuz şekilde bozulduğunu söylemiş, daha fazla ev işi sorumluluklarına sahip olduklarını ve iş yüklerinin arttığını belirtmişlerdir. Çalışan annelerin ise %58'i çocukların bakımı konusunda sorumluluklarının arttığını bildirmiştir [26].

Son yıllarda kadın hakları, ücret eşitliği ve kayıtlı işgücü piyasalarına katılım konularında ilerlemeler kaydedilmiş olsa da bu salgın bazı gerçekleri açıkça ortaya koymuştur. Bu gerçeklerden en önemlisi *“annelerin birden fazla sorumluluğu bir arada yürütmeye çalışıyor”* olma durumudur. Ebeveynlik ve çocuk bakımı sorumluluklarının yanı sıra resmi işgücü piyasasında yapmaları için para aldıkları işleri de kapsayan birçok sorumlulukla savaşmaları, çalışan annelerin en büyük gerçekliğidir. Bu nedenle pandemi sonrası tam istihdamla ilgili kamu politikası tartışmalarına çalışan annelerin de ihtiyaçları dahil edilmezse, bu durum ekonomi ve toplum için kaçırılmış bir fırsat olacaktır [1].

Pandemi döneminde çalışan annelerin durumlarına yönelik ulusal ve uluslararası yazında bir araştırmaya rastlanılmamış olması bu araştırmanın özgün değerini ve literatüre katkısını ortaya koymaktadır. Araştırmanın pandemi de tam kapanma sürecinin yaşandığı bir dönemde yapılmış olması ve sadece okul çağında evde çocuğu bulan anneler üzerine yapılmış olması çalışmanın en büyük engeli olmuştur. Gelecekte yapılacak olan çalışmalar için araştırmacılara; mevcut pandemi koşullar altında çalışan annelerin hedef alınması, örneklem sayısının artırılması, nitel veya nicel farklı analiz ve teknikler ile veri toplanması önerilmektedir.

6. Kaynaklar

- [1] Heggeness, M.L. "Why Is Mommy So Stressed? Estimating the Immediate Impact of the covid-19 Shock on Parental Attachment to the Labor Market and the Double-Bind of Mothers", *Institute Working Paper*, vol. 33, 2020, <https://doi.org/10.21034/iwp.33>.
- [2] Walzer, S. (Ed. Ritzer, G.), Blackwell encyclopedia of sociology. "Motherhood", Blackwell Reference: *Blackwell Publishing*, 2007, Erişim: <http://www.blackwellreference.com/subscriber/tocnode>
- [3] Arendell, T. "Conceiving and investigating motherhood: The decade's scholarship", *Journal of Marriage and the Family*, vol. 62, no.4, ss. 1192-1207, 2000.
- [4] Glenn, E. N., Chang, G. and Forcey, L. R. (Eds.). "*Mothering: Ideology, experience, and agency*". New York, NY: Routledge, 1994.
- [5] Ridgeway, C. and Correll, S., "Motherhood as a status characteristic", *The Journal of Social issues*, vol. 60, ss. 683-700, 2004.
- [6] Barlow, K. and Chapin, B.L., "The practice of mothering:an introduction", *ETHOS*, vol. 38, no.4, ss. 324-338, 2010.
- [7] Ulanowsky, C. E., "*Women as mothers: Changing role perceptions an intergenerational study*", PhD thesis, The Open University, 2009.
- [8] Kılıç, E., "*Çalışma hayatında anneliğin dönüşümü: bursa ölçeğinde çalışan anneler üzerine bir uygulama araştırması*", Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2020.
- [9] Schwartz, F.N., "Management women and the new facts of life", *Women in Management Review*, vol. 4, no.5, ss.65-76, 1989.
- [10] Jayita P. ve Murali P., (Ed. A.R. Singh and S.A. Singh), "Working mothers: how much working, how much mothers, and where is the womanhood? in: some issues in women's studies, and other essays" *MSM*, vol.7, no. Jan- Dec, ss. 63-79, 2009.
- [11] Lewis S. (Ed. Ann Phoenix – Anne Woollett- Eva Lloyd), *Motherhood: Meanings, Practices and Ideologies* (ss. 195-215) içinde "*Motherhood and employment: the impact of social and organizational values*", London: Sage Publications Inc., 1991.
- [12] Akyol, A. "*Anneliğin kadın çalışanlar üzerine etkileri: yorumsamacı bir alan araştırması*", Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2018.
- [13] Brower, B., "Working moms are struggling: here's how to actually celebrate mothers ", *Forbes*, 9 May 2021, Erişim: <https://www.forbes.com/sites/tracybrower/2021/05/09/working-moms-are-struggling-heres-how-to-actually-celebrate-mothers/?sh=1983a24d6e74>
- [14] Kansal, K. "Qualitative analysis of covid-19 on working women", *International Journal of Scientific and Research Publications*, vol. 10, no.6, 41-44, 2020.
- [15] Hays, S. (Ed. Skolnick ve J. Skolnick), *Family in Transition* (6. baskı. ss.41-60). "*The mommy wars: ambivalence, ideological work and the cultural contradictions of motherhood*", Boston: Pearson, 2011.
- [16] Denzin, N.K. and Lincoln, Y.S., "*The Sage handbook of qualitative research*", 3rd ed., Thousand Oaks, CA:Sage, 2005.
- [17] Merriam, S.B., "*Nitel araştırma desen ve uygulama için bir rehber*". 3.Basımdan Çeviri (Çeviri Editör: Selahattin Turan). Nobel, Ankara, 2018.
- [18] Redden, S. M. (Ed. Matthes, C. S. Davis and R. F. Potter), *The International Encyclopaedia of Communication Research Methods*, "*Metaphor Analysis*", Wiley-Blackwell, 2017.
- [19] Güneş, A. ve Fırat, M., "Açık ve uzaktan öğrenmede metafor analizi araştırmaları", *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, vol. 2, no. 3, ss. 115-129. 2016.
- [20] Pitcher, R., "Using metaphor analysis: MIP and beyond", *The Qualitative Report*, vol. 18, no. 68, ss. 1-8, 2013.
- [21] Ignatow, G. and Mihalcea, R. "*Metaphor analysis*" In *Text mining* (pp. 96-104). SAGE Publications, Inc, 2017.
- [22] Moser, K. S., "Metaphor analysis in psychology – method, theory, and fields of application", *Qualitative Social Research*, vol. 1, no. 2, 2000.

- [23] Schmitt, R., "Systematic metaphor analysis as a method of qualitative research", *The Qualitative Report*, vol. 10, no. 2, 358–394, 2005.
- [24] Miles, M. B. and Huberman, A. M., "*An expanded sourcebook qualitative data analysis*", Thousand Oaks, California: Sage Publications, 1994.
- [25] Kelime Bulutu, Erişim Adresi: <https://voyant-tools.org/>
- [26] Deloitte, "*Understanding the pandemic's impact on working women*", 2020. Erişim adresi: <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/global/Documents/About-Deloitte/gx-about-deloitte-understanding-the-pandemic-s-impact-on-working-women.pdf>.